

Úprava zneužívajících smluvních ujednání v zemích střední a východní Evropy¹

Regulation of Unfair Contract Terms in Central and Eastern European Countries

Milan Hulmák

Abstract: *The paper summarizes results of a comparison of unfair clause legislation in the Central and Eastern European countries. In the introductory part, the development of the regulation of unfair terms, the sources of inspiration as well as the different approaches in traditional civil law countries are described. Subsequently, the regulations in the Czech Republic, Slovakia, Hungary, Poland, Romania, Slovenia, Serbia and Croatia are compared. The contemporary regulation is based on the minimum standards of the Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on Unfair Terms in Consumer Contracts. Nevertheless, the scope of protection varies in its effects in particular states (e.g. scope of applicability, nature and number of prohibited clauses). The increasing importance of public authority in enforcement is evident. In the countries compared, protection against unfair terms is not limited only to consumer contracts, but it applies in different extent to some others as well.*

Key Words: *Private Law; Contract Law; Consumer; Consumer Contracts; Unfair Terms; Standard Terms; Central and Eastern Europe.*

Abstrakt: *Príspevok shrnuje výsledky srovnání právních úprav zneužívajících ujednání v zemích střední a východní Evropy. V úvodní části jsou popsány vývoj úpravy zneužívajících ujednání, inspirační zdroje, jakož i různý přístup v tradičních úpravách. Následně jsou porovnány přístupy v České republice, na Slovensku, v Maďarsku, Polsku, Rumunsku, Slovinsku, Srbsku a Chorvatsku. Stávající úprava vychází z minimálních standardů směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách. Rozsah ochrany se však ve svém důsledku v jednotlivých státech liší (například působnost, charakter a množství za-*

¹ Príspevok byl vypracován v rámci řešení výzkumného projektu financovaného Agenturou na podporu výzkumu a vývoje č. APVV-20-0171 s názvem „Konkurencia nárokov z deliktov a kvázi deliktov v mimozmluvných vzťahoch a na pomedzí zmluvného a vecného práva“, zodpovědný řešitel doc. JUDr. Marianna Novotná, PhD., mim. prof.

kázaných ujednání). Je patrný rostoucí význam veřejné moci při vynucení. Ve srovnávaných státech se také v různé míře prosazuje ochrana před zneužívajícími ujednáními i mimo oblast spotřebitelských smluv.

Klíčová slova: *Soukromé právo; smluvní právo; spotřebitel; spotřebitelské smlouvy; zneužívající ujednání; standardní podmínky; střední a východní Evropa.*

Úvod

V letech 2021 až 2022 vznikal v rámci Institutu Ference Mádla pro srovnávací právo v Budapešti projekt zaměřený na srovnání úprav obecného závazkového práva ve střední a východní Evropě. Na základě zpráv z jednotlivých států byly formulovány závěry ve vztahu k jednotlivým srovnávaným oblastem. Cílem našeho příspěvku je představit výsledky, pokud jde o zneužívající ujednání. Po krátkém historickém úvodu a formulování klíčových otázek se pokusíme představit závěry ve vztahu k úpravě v České republice, na Slovensku, v Polsku, Maďarsku, Rumunsku, Srbsku, Chorvatsku a Slovinsku.²

1 Historický vývoj

Zákonodárci si zhruba v polovině minulého století uvědomili, že autonomie vůle a smluvní svoboda se stávají v podmínkách hromadné produkce a konzumní společnosti pouhou iluzí. Potřeba spotřeby, omezená soutěž a ekonomická nerovnost neumožňovaly široké skupině subjektů prosadit svou vůli při formování obsahu závazků. Tato asymetrie mezi výrobcí (stejně jako obchodníky) na jedné straně a masou spotřebitelů na straně druhé se projevovala ve standardizovaných smluvních podmínkách.

Využití standardizovaných ujednání pro více obchodních případů (obchodních podmínek v širším významu) umožňuje podnikatelům sjednotit obsah svých závazků a do určité míry zjednodušuje kontraktační proces. Dochází k usnadnění a zlevnění prodeje a distribuce. Je jednoduché vyplnit formulář. Vyřešení dílčího interpretačního problému znamená řešení pro tisíce jiných případů, vycházejících ze stejného ujednání.

² Příspěvek vychází z textu HULMÁK, M., A. MENYHÁRD, T. TOMCZAK, E. VERESS, A. DUDÁS a M. HLUŠÁK. Unfair Terms. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022, s. 289-320 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9, kde jsou publikovány podrobné závěry včetně jednotlivých národních zpráv.

Smlouva sama o sobě se stává unifikačním, hromadně produkovaným výrobkem.³

Na druhou stranu, využitím standardizovaných ujednání dochází k omezení možnosti adresáta vyjednat odchýlné ujednání a ochránit tak své zájmy, ať už protože podnikatel má monopolní postavení nebo protože všichni podnikatelé nabízejí stejné podmínky. Vůle slabší strany je více či méně podřízena podmínkám stanoveným silnějším subjektem, podmínkám, jejichž důsledkům často ani nerozumí.⁴ Všechny otázky jsou smlouvou předem vyřešeny ve prospěch silnější smluvní strany. S ohledem na význam smlouvy pro konkrétního jedince se smlouva stává soukromoprávním nástrojem řízení a kontroly silnější stranou.⁵ Používání standardních podmínek silnějšími subjekty vede k vytváření nové formy feudálního řádu a nevolnictví.⁶ Druhé smluvní straně zůstává pouze právo vybrat si, kdo jí bude vládnout.⁷ Studium ujednání a vyjednávání odchýlné úpravy je neefektivní, když změny není možné dosáhnout. Čas věnovaný této činnosti se jeví jako marně vynaložený.⁸

Už ve třicátých letech minulého století se upozorňovalo na skutečnost, že rostoucí možnost kontroly a řízení vyžaduje také větší potřebu

³ Blíže viz LLEWELLYN, K. N. What Price Contract? – An Essay in Perspective. *The Yale Law Journal* [online]. 1931, vol. 40, no. 5, s. 731 [cit. 2023-05-29]. ISSN 1939-8611. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/790659>.

⁴ Blíže viz KESSLER, F. Contracts of Adhesion – Some Thoughts about Freedom of Contract. *Columbia Law Review* [online]. 1943, vol. 43, no. 5, s. 632 [cit. 2023-05-29]. ISSN 1945-2268. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/1117230>.

⁵ Blíže viz LLEWELLYN, K. N. What Price Contract? – An Essay in Perspective. *The Yale Law Journal* [online]. 1931, vol. 40, no. 5, s. 732 [cit. 2023-05-29]. ISSN 1939-8611. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/790659>.

⁶ Blíže viz KESSLER, F. Contracts of Adhesion – Some Thoughts about Freedom of Contract. *Columbia Law Review* [online]. 1943, vol. 43, no. 5, s. 640 [cit. 2023-05-29]. ISSN 1945-2268. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/1117230>.

⁷ Blíže viz RAKOFF, T. D. Contracts of Adhesion: An Essay in Reconstruction. *Harvard Law Review* [online]. 1983, vol. 96, no. 6, s. 1229 [cit. 2023-05-29]. ISSN 2161-976X. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/1341009>. Podobně píše o smlouvě jako o nástroji vlády nad druhou stranou i RAISER, L. Vertragsfreiheit heute. *JuristenZeitung*. 1958, Jg. 13, Nr. 1, s. 3. ISSN 0022-6882.

⁸ Efektivita se zde posuzuje poměřováním ceny stráveného času a hodnoty dosažených změn v předem nastavené výhodnosti/nevýhodnosti dané smlouvy (absence zisku). Musí se přitom zohlednit i efekt v podobě identifikace nevýhodnosti, možnosti spotřebitele nezavřít smlouvu a uzavřít smlouvu jinde (absence ztráty). Nejde tedy jenom o změnu smluvních podmínek, ale i o možnost uzavřít smlouvu jinde, kde je to dobře možné. Také je nutné zohlednit, že efektivita se zvyšuje v závislosti na hodnotě plnění. Těžko půjde o efektivní vynaložení času v případě smlouvy o přepravě v tramvaji (cca 32 Kč), jinak tomu bude v případě výstavby bytu za 5 milionů Kč.

ochrany pro slabší stranu.⁹ K ingerenci do autonomie smluvních stran a nerespektování smluvní svobody dochází historicky tam, kde tato smluvní svoboda není, kde dochází ke zneužití.¹⁰ Například ujednání omezující odpovědnost podnikatele, schovaná v jeho obchodních podmínkách, jsou soudy posuzována již dlouho. Kritériem byly dobré mravy nebo dobrá víra.¹¹

Nejde přitom jenom o zjištění existence konsensu, překvapivost či formu, ale v této souvislosti i o ekvivalenci vzájemných plnění. Již *Todd D. Rakoff* si všímá, že obsahová kontrola některých ujednání soudem a jejich následná neaplikace bez úpravy cenových ujednání může vést k tomu, že druhá strana dostává za své plnění (cenu) plnění, které neodpovídá. Tak v případě, kdy cena byla nastavena právě s ohledem na tato ujednání, například přenášející rizika na druhou stranu, hovoří o retroaktivní nepřiměřenosti (anglicky *retroactive unfairness*). Pouhá skutečnost, že zkoumané ujednání je zohledněno v ceně (cena je adekvátní ujednanému obsahu), však nemá podle něho vést k závěru, že zkoumané ujednání je v pořádku.¹²

Postupně bylo opuštěno vnímání standardních podmínek jako projevu monopolistických trendů bránících volnému podnikání.¹³ Standardní obchodní podmínky jsou používány v mnohem větší míře jako projev hromadné produkce a distribuce typické pro současnou společnost.¹⁴ Je-

⁹ Blíže viz LLEWELLYN, K. N. What Price Contract? – An Essay in Perspective. *The Yale Law Journal* [online]. 1931, vol. 40, no. 5, s. 733 [cit. 2023-05-29]. ISSN 1939-8611. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/790659>.

¹⁰ Blíže viz NIGLIA, L. *The Transformation of Contract in Europe*. 1st ed. The Hague: Kluwer Law International, 2002, s. 26. ISBN 978-90-411-1895-0.

¹¹ Blíže viz například v Německu § 138 a § 242 německého občanského zákoníku Bürgerliches Gesetzbuch v judikatuře před rokem 1976 (například *Urteil des Bundesgerichtshofs* [1971-02-24]. VIII ZR 22/70, srovnej p. č. 41 v RAISER, L. Vertragsfreiheit heute. *Juristen-Zeitung*. 1958, Jg. 13, Nr. 1, s. 7. ISSN 0022-6882), v Československé republice například *Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 12. 12. 1923, sp. zn. Rv II 547/23* (Vážný, č. 3295) (povinnost kupujícího prodávat věc dále za ceny nižší, než stanoví prodávající).

¹² Blíže viz RAKOFF, T. D. Contracts of Adhesion: An Essay in Reconstruction. *Harvard Law Review* [online]. 1983, vol. 96, no. 6, s. 1243 [cit. 2023-05-29]. ISSN 2161-976X. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/1341009>.

¹³ Blíže viz KESSLER, F. Contracts of Adhesion – Some Thoughts about Freedom of Contract. *Columbia Law Review* [online]. 1943, vol. 43, no. 5, s. 640 [cit. 2023-05-29]. ISSN 1945-2268. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/1117230>.

¹⁴ Blíže viz RAKOFF, T. D. Contracts of Adhesion: An Essay in Reconstruction. *Harvard Law Review* [online]. 1983, vol. 96, no. 6, s. 1179, 1220 a násl. [cit. 2023-05-29]. ISSN 2161-976X. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/1341009>.

jich užití souvisí s růstem počtu podnikatelů, manažerským řízením, tlakem na efektivnost kontraktačního procesu, zapojením právníků do přípravy smluvní dokumentace.¹⁵ Moderní hospodářství není tržnicí, na níž jsou dohadovány cena a smluvní podmínky, ale opírá se o pevné a standardizované obchodní podmínky, o nichž se v zásadě nevyjednává.¹⁶

Uvedené změny ve využití smluvních podmínek se nutně odráží v potřebě zvláštních pravidel v právní úpravě. Může jít o stanovení kontraktační povinnosti nebo stanovení ceny.¹⁷ Částečným řešením jsou i předpisy bránící omezením hospodářské soutěže.¹⁸ Požadavek právní jistoty a předvídatelnosti a rostoucí význam obchodních podmínek postupně vedly k přijímání i zvláštních úprav všeobecných obchodních podmínek.¹⁹ S překvapivostí nebo nepoctivostí spojovaly neplatnost či neúčinnost jednotlivých ujednání,²⁰ nebo požadovaly zvláštní písemný souhlas pro určitá ujednání.²¹ S ohledem na rozsah užití obchodních podmínek

¹⁵ Blíže viz NIGLIA, L. *The Transformation of Contract in Europe*. 1st ed. The Hague: Kluwer Law International, 2002, s. 34 a násl. ISBN 978-90-411-1895-0.

¹⁶ Blíže viz CANARIS, C.-W. Wandlungen des Schuldvertragsrechts – Tendenzen zu seiner „Materialisierung“: AcP 200 (2000), S. 273-364. In: J. NEUNER a H. Ch. GRIGOLEIT, Hrsg. *Claus-Wilhelm Canaris: Gesammelte Schriften: Band III* [online]. 1. Aufl. Berlin; Boston: De Gruyter, 2012, s. 323 [cit. 2023-05-29]. ISBN 978-3-11-027403-5. Dostupné z: <https://doi.org/10.1515/9783110274035.2141>.

¹⁷ Blíže viz RAISER, L. Vertragsfreiheit heute. *JuristenZeitung*. 1958, Jg. 13, Nr. 1, s. 3. ISSN 0022-6882 (uskutečňované i jako požadavek „sociálního státu“ a „sociální spravedlnosti“).

¹⁸ Blíže viz RAISER, L. Vertragsfreiheit heute. *JuristenZeitung*. 1958, Jg. 13, Nr. 1, s. 5. ISSN 0022-6882.

¹⁹ Pro tyto účely je nerozhodné, zda je zákon označoval jako adhezní smlouvy, standardní ujednání nebo všeobecné obchodní podmínky.

²⁰ Blíže viz *Loi n° 78-22 du 10 janvier 1978 relative à l'information et à la protection des consommateurs dans le domaine de certaines opérations de crédit* [1978-01-10]. Journal Officiel de la République Française, 1978, n° 0009; *Gesetz zur Regelung des Rechts der allgemeinen Geschäftsbedingungen* [1976-12-09]. BGBl. I S. 3317; *Unfair Contract Terms Act* [1977]; a *Restatement (Second) of Contracts* [1979], § 211.

²¹ Srovnej článek 1341 italského občanského zákoníku Codice civile. V případě uvedených ujednání nejde o přezkum přiměřenosti daného ujednání, ale pouze o zjištění, zda takové ujednání je součástí smlouvy (vyžaduje se zvláštní podpis daného ujednání). Například ujednání smluvní pokuty mezi vyjmenovanými ujednáními není (zde se však uplatní moderní právo podle článku 1382 italského občanského zákoníku Codice civile). Podrobněji v GORLA, G. Standard Conditions and Form Contracts in Italian Law. *The American Journal of Comparative Law* [online]. 1962, vol. 11, no. 1, s. 1-20 [cit. 2023-05-29]. ISSN 2326-9197. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/838553>. Návrh zákona upravující obsahovou kontrolu obchodních podmínek se v sedmdesátých letech neprosadil (podrobněji k této reformě v NIGLIA, L. *The Transformation of Contract in Europe*. 1st ed. The Hague: Kluwer Law International, 2002, s. 62. ISBN 978-90-411-1895-0).

nemohlo jít již pouze o procesní spravedlnost (smluvní svobodu po formální stránce), ale kontrola směřovala k zajištění obsahové spravedlnosti (obsahová smluvní svoboda – německy *materiale Vertragsfreiheit*).²² Bez ohledu na právní úpravu, soudní kontrolu nebo administrativní kontrolu obsahu smluvních ujednání se například v Itálii nebo ve Francii prosazovala nová regulace pomalu.²³

Ve stejném období byl formulován program ochrany spotřebitele v Evropském hospodářském společenství.²⁴ Pokud jde o cenu, cílem byly podpora hospodářské soutěže při tvorbě ceny, řádné informování o ceně a faktorech, které ji ovlivňují, ale i zvýšení hodnoty protiplnění za poskytované peníze;²⁵ obecněji pak ochrana spotřebitele před zneužitím moci ze strany podnikatelů, jednostrannými podmínkami, vyloučením základ-

²² Blíže viz CANARIS, C.-W. Wandlungen des Schuldvertragsrechts – Tendenzen zu seiner „Materialisierung“: AcP 200 (2000), S. 273-364. In: J. NEUNER a H. Ch. GRIGOLEIT, Hrsg. *Claus-Wilhelm Canaris: Gesammelte Schriften: Band III* [online]. 1. Aufl. Berlin; Boston: De Gruyter, 2012, s. 321 a násl. [cit. 2023-05-29]. ISBN 978-3-11-027403-5. Dostupné z: <https://doi.org/10.1515/9783110274035.2141>.

²³ Blíže viz NIGLIA, L. *The Transformation of Contract in Europe*. 1st ed. The Hague: Kluwer Law International, 2002, s. 63 a 67. ISBN 978-90-411-1895-0.

²⁴ Zajímavé je sledovat růst významu ochrany spotřebitele jako lidského práva. Přijímání zvláštních úprav k ochraně spotřebitele je doprovázeno i posilováním tohoto práva na úroveň lidského práva. Již dříve byly určité aspekty ochrany spotřebitele chápány jako součást jiných práv [například článek 11 *Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech* [1966] – právo na příznivou životní úroveň]. V řadě států je toto právo chápáno jako ústavní právo (článek 51 Ústavy Španělska [1978], článek 60 Ústavy Portugalska [1982], článek 76 Ústavy Polska [1997], článek 46 Ústavy Lotyšska [1992]). Organizace spojených národů přijala v roce 1985 Zásady ochrany spotřebitele [*United Nations Guidelines for Consumer Protection* [1985]]. Jedním ze smyslů zvláštních pravidel je i udržitelná spotřeba. Dnes je výrazem hlavně článek 38 *Listiny základních práv Evropské unie*. Podrobněji k otázce ochrany spotřebitele jako nového lidského práva třetí generace viz blíže BENÖHR, I. a H.-W. MICKLITZ. Consumer Protection and Human Rights. In: G. HOWELLS, I. RAMSAY, T. WILHELMSSON a D. KRAFT, eds. *Handbook of Research on International Consumer Law* [online]. 1st ed. Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2010, s. 18 a násl. [cit. 2023-05-29]. Research Handbooks in International Law. ISBN 978-1-84980-631-2. Dostupné z: <https://doi.org/10.4337/9781849806312.00007>. Stále se vede diskuse, zda jde o skutečné právo, zda nejde spíše o princip nebo o společenskou hodnotu; judikatura řady států ukazuje, že ochrana spotřebitele, ať přímo nebo prostřednictvím jiných práv (například právo na spravedlivý proces, na ochranu vlastnického práva), má lidskoprávní rozměr. V rámci České republiky lze odkázat i na § 2 odst. 1 českého občanského zákoníku Občanský zákoník; *Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 5. 11. 2019, sp. zn. II. ÚS 2778/19*; a *Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 24. 1. 2020, sp. zn. II. ÚS 78/19*.

²⁵ Blíže viz *Council Resolution of 14 April 1975 on a Preliminary Programme of the European Economic Community for a Consumer Protection and Information Policy*. OJ EC C 92, 1975-04-25, s. 2 a násl. (zejména body 30, 35, 40, příloha I).

ních práv a nekalými obchodními praktikami.²⁶ Pozornost se soustředila na standardní ujednání, nikoliv ujednání ceny, která se v jednotlivých smlouvách lišila a která mohou být, společně s vymezením protiplnění, předmětem vyjednávání i v případě použití standardizovaných podmínek.²⁷

Na úrovni Evropského hospodářského společenství vyústily zmíněné tendence v přijetí směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. 4. 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách (dále jen „směrnice o nepřiměřených ujednáních“).²⁸ Ochrana spotřebitele před nepřiměřenými ujednáními byla motivována primárně potřebou reagovat na selhání trhu a soutěže. Cílem bylo odstranění nerovnováhy mezi spotřebitelem a podnikatelem.²⁹ Jde ale i o harmonizaci právní úpravy za účelem usnadnění přeshraničního obchodu.³⁰ Shrneme-li její základní principy, ochrana se poskytuje spotřebiteli v případě ujednání, která nebyla individuálně ujednána. U nich je obecně poměřována přiměřenost (poctivost, rozumnost). Zneužívajícím ujednáním je ujednání, které v rozporu s požadavkem přiměřenosti způsobuje významnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran vyplývajících ze smlouvy v neprospěch spotřebitele (článek 3), a to s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem daného případu (článek 4). U některých ujednání se předpokládá nepřiměřenost (příloha I).

Následně byla v ostatních členských státech Evropské unie přijata zvláštní pravidla pro přezkum zneužívajících smluvních ujednání. Nebylo již nutné spoléhat se na obecné instituty, jako jsou dobré mravy, dobrá víra nebo lichva. Nicméně směrnice o nepřiměřených ujednáních byla za-

²⁶ Na tento program navázalo přijetí prvních směrnic k ochraně spotřebitele v osmdesátých letech; v roce 1984 bylo také přijato Sdělení Komise Nepřiměřená ujednání ve smlouvách uzavřených se spotřebitelem [*Unfair Terms in Contracts Concluded with Consumers (Communication from the Commission)*] [1984-02-09]. COM (1984) 055 final]. V bodě 20 a násled. tohoto sdělení je popis konkrétních právních úprav v jednotlivých členských státech Evropského hospodářského společenství v této době.

²⁷ Blíže viz Sdělení Komise Nepřiměřená ujednání ve smlouvách uzavřených se spotřebitelem, body 6 a 10. Uvedené sdělení je zajímavé i tím, že zvažovaným kritériem při zkoumání, zda ujednání je nepřiměřené, bylo, zda je nevýhoda či výhoda rozumná (bod 43).

²⁸ Podrobně k průběhu přípravy a přijímání uvedené směrnice viz blíže NIGLIA, L. *The Transformation of Contract in Europe*. 1st ed. The Hague: Kluwer Law International, 2002, s. 93. ISBN 978-90-411-1895-0.

²⁹ Srovnej například *Case of Juan Carlos Sánchez Morcillo and María del Carmen Abril García v. Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA* [2014-07-17]. Judgement of the Court of Justice of the European Union, 2014, C-169/14, odst. 24.

³⁰ Srovnej bod 2 odůvodnění směrnice o nepřiměřených ujednáních.

ložena na zásadách minimální harmonizace,³¹ a navíc pouze ve vztahu ke spotřebitelským smlouvám. Členské státy Evropské unie mohly proto přijmout přísnější pravidla ochrany spotřebitele. Ve svém důsledku tak můžeme v rámci Evropské unie nalézt různé právní úpravy zneužívajících ujednání.

Soudní kontrola zneužívajících ujednání může být omezena na spotřebitelské smlouvy. Nerovné postavení smluvních stran se však může projevit i ve vztazích mezi podnikateli, například v případě adhezních smluv. V dané souvislosti je možné zmínit směrnici Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/633 ze dne 17. 4. 2019 o nekalých obchodních praktikách mezi podniky v zemědělském a potravinovém řetězci.

Může zde existovat jedna obecná úprava zneužívajících ujednání,³² případně se zvláštní úpravou pro spotřebitelské smlouvy,³³ nebo dvě či více samostatných úprav.³⁴ Úprava zneužívajících ujednání může dopadat na obchodní podmínky v širším slova smyslu.³⁵ Může se omezovat na ujednání, která nebyla ujednána individuálně.³⁶ Můžeme najít úpravy, kde se posuzuje celý obsah smlouvy.³⁷ Zákon přitom může některá ujednání vyloučit z kontroly, například ujednání vymezující hlavní předmět smlouvy,³⁸ smlouvy z jiných odvětví soukromého práva,³⁹ ujednání pouze

³¹ Srovnej článek 8 směrnice o nepřiměřených ujednáních.

³² Blíže viz § 307 německého občanského zákoníku Bürgerliches Gesetzbuch; § 879 odst. 3 rakouského občanského zákoníku Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch; a článek 6:231 nizozemského občanského zákoníku Burgerlijk Wetboek.

³³ Blíže viz § 310 německého občanského zákoníku Bürgerliches Gesetzbuch; § 6 rakouského zákona o ochraně spotřebitele Konsumentenschutzgesetz; a články 6:236 a 6:237 nizozemského občanského zákoníku Burgerlijk Wetboek.

³⁴ Blíže viz článek 1171 francouzského občanského zákoníku Code civil; a článek L.132-I francouzského spotřebitelského zákoníku Code de la consommation.

³⁵ Blíže viz § 307 německého občanského zákoníku Bürgerliches Gesetzbuch; a § 879 odst. 3 rakouského občanského zákoníku Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch.

³⁶ Blíže viz článek 4: 110 odst. 1 Principů evropského smluvního práva (PECL); a článek 3 směrnice o nepřiměřených ujednáních.

³⁷ Blíže viz článek L.132-I francouzského spotřebitelského zákoníku Code de la consommation.

³⁸ Blíže viz článek 4: 110 odst. 2 písm. a) Principů evropského smluvního práva (PECL); článek II. – 9:406 odst. 2 Principů, definic a modelových pravidel evropského soukromého práva – Návrhu společného referenčního rámce (DCFR); § 879 odst. 3 rakouského občanského zákoníku Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch; a článek 6:231 písm. a) nizozemského občanského zákoníku Burgerlijk Wetboek.

³⁹ Například pracovní smlouvy, smlouvy z oblasti dědického práva nebo rodinného práva, smlouvy o založení nebo organizaci právnických osob (předmluva směrnice o nepřiměřených ujednáních).

přebírající jinak použitelná ustanovení.⁴⁰ Na druhou stranu, v některých případech právní úprava pozitivně omezuje svou použitelnost na ujednání odchylné od právní úpravy.⁴¹

Posouzení zneužívajícího charakteru se liší nejen tím, co je předmětem přezkumu, ale i obsahem testu, obvykle v závislosti na povaze vztahu.⁴² Z přezkumu může být vyloučeno zkoumání adekvátnosti vzájemných plnění.⁴³ Zvláštní pozornost je věnována možnosti zohlednit při posouzení zneužívajícího charakteru cenu jako určitý způsob, jak kompenzovat zneužívající charakter ujednání. V některých právních řádech je nejasné a nesrozumitelné ujednání bez dalšího zneužívajícím ujednáním.⁴⁴ Překvapivé podmínky v obchodních podmínkách jsou velmi často neúčinné, a to bez ohledu na povahu stran.⁴⁵

Směrnice o nepřiměřených ujednáních obsahuje seznam ujednání, u nichž se předpokládá, že jsou zneužívající (tzv. šedý seznam).⁴⁶ V členských státech Evropské unie však dnes právní řád často obsahuje seznam zneužívajících ujednání, která jsou bez dalšího zakázána (tzv. černá listina).⁴⁷ Po obsahové stránce se seznamy zakázaných ujednání mohou lišit, například zakázané omezení nároku spotřebitele na náhradu škody nebo rozhodčí doložky ve spotřebitelských smlouvách, a tak dále. Zákon může umožnit i následné doplnění těchto seznamů formou navazujících prová-

⁴⁰ Blíže viz článek II. – 9:406 odst. 1 Principů, definic a modelových pravidel evropského soukromého práva – Návrhu společného referenčního rámce (DCFR).

⁴¹ Například § 307 odst. 3 německého občanského zákoníku Bürgerliches Gesetzbuch.

⁴² Blíže viz články II. – 9:403, II. – 9:404, II. – 9:405 Principů, definic a modelových pravidel evropského soukromého práva – Návrhu společného referenčního rámce (DCFR).

⁴³ Blíže viz článek 4: 110 odst. 2 písm. b) Principů evropského smluvního práva (PECL); článek 4 odst. 2 směrnice o nepřiměřených ujednáních; článek L.132-I francouzského spotřebitelského zákoníku Code de la consommation; a článek II. – 9:406 odst. 2 Principů, definic a modelových pravidel evropského soukromého práva – Návrhu společného referenčního rámce (DCFR).

⁴⁴ Blíže viz § 307 odst. 1 německého občanského zákoníku Bürgerliches Gesetzbuch; a § 6 odst. 3 rakouského zákona o ochraně spotřebitele Konsumentenschutzgesetz.

⁴⁵ Blíže viz § 305c německého občanského zákoníku Bürgerliches Gesetzbuch; a článek 6:233 písm. b) nizozemského občanského zákoníku Burgerlijk Wetboek.

⁴⁶ Blíže viz článek 6:237 nizozemského občanského zákoníku Burgerlijk Wetboek; § 309 německého občanského zákoníku Bürgerliches Gesetzbuch; a § 6. odst. 2 rakouského zákona o ochraně spotřebitele Konsumentenschutzgesetz.

⁴⁷ Blíže viz článek 6:236 nizozemského občanského zákoníku Burgerlijk Wetboek; § 308 německého občanského zákoníku Bürgerliches Gesetzbuch; a § 6. odst. 1 rakouského zákona o ochraně spotřebitele Konsumentenschutzgesetz.

děcích předpisů.⁴⁸ V závislosti na vnitrostátním právním řádu mohou být zneužívající ujednání neúčinné, neplatné nebo neexistující, v některých případech z moci úřední, v jiných případech neplatné pouze na návrh dotčené strany.⁴⁹ Ve většině případů právní předpisy usilují o zachování platnosti zbytku smlouvy. Mohou existovat různé přístupy a různé způsoby, jak vyplnit mezeru ve smlouvě po zneužívajícím ujednání. Na druhou stranu může zákon rozšířit neúčinnost takového ujednání, například vůči podnikatelům uprostřed distribučního řetězce.⁵⁰

2 Aktuální stav ve střední a východní Evropě

2.1 Zneužívající ujednání obecně

Ze srovnání jednotlivých právních úprav vyplynulo, že neexistuje jednotné univerzální pojetí zneužívajícího ujednání a jasné odlišení od jiných vad právních jednání. Testování zneužívajícího charakteru se neomezuje vždy jen na obchodní podmínky v širším slova smyslu. Často je doprovázeno výslovnými zákazy a příkazy. V některých právních řádech zákaz zneužívajících ujednání zahrnuje i některé zákazy podle směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/7/EU ze dne 16. 2. 2011 o postupu proti opožděným platbám v obchodních transakcích (zejména článek 7) (Rumunsko, Slovensko, Česká republika), zatímco v jiných právních řádech by do něj zahrnuly i implementaci směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/633 ze dne 17. 4. 2019 o nekalých obchodních praktickách mezi podniky v zemědělském a potravinovém řetězci (Česká republika).

Historickým základem se zdá být úprava dobrých mravů. Ta se stále uplatňuje jako obecný korektiv. V některých zemích je i dnes základem pro zkoumání zneužívajících ujednání (Polsko);⁵¹ často se však uplatňuje vedle toho (Česká republika, Slovensko).⁵² V Chorvatsku, Srbsku a Slovín-

⁴⁸ Blíže viz článek 6:239 nizozemského občanského zákoníku Burgerlijk Wetboek; a článek L.132-I francouzského spotřebitelského zákoníku Code de la consommation.

⁴⁹ Blíže viz článek 6:231 nizozemského občanského zákoníku Burgerlijk Wetboek.

⁵⁰ Blíže viz článek 6:244 nizozemského občanského zákoníku Burgerlijk Wetboek.

⁵¹ Blíže viz článek 385¹ odst. 1 polského občanského zákoníku Kodeks cywilny.

⁵² Blíže viz HULMÁK, M. 2. The Czech Republic. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022, s. 294 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9; a HLUŠÁK, M. 7. Slovakia. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022, s. 313 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on

sku má specifická ochrana proti nepřiměřeným ujednáním starší základy, které lze nalézt již ve federálním zákoně o závazkovém právu z roku 1978.⁵³

2.2 Zneužívající ujednání ve spotřebitelských smlouvách

2.2.1 Rozsah působnosti

Základní úprava zneužívajících ujednání ve srovnávaných státech je prováděním směrnice o nepřiměřených ujednáních, a to i v zemích mimo Evropské unie (Srbsko).⁵⁴ Je zřejmé, že výjimky z působnosti dané směrnice nejsou vždy výslovně promítnuty do příslušných právních předpisů. Například chorvatská zpráva výslovně uvádí, že je vyloučeno přezkoumávat standardní ujednání, jejichž obsah vyplývá z dodržování závazných pravidel,⁵⁵ podobně maďarská zpráva.⁵⁶ Lze předpokládat, že se jedná o implementaci článku 1 odst. 2 směrnice o nepřiměřených ujednáních.

V řadě právních úprav se zákazy zneužívajících ujednání vztahují na ujednání spotřebitelských smluv obecně (Česká republika, Srbsko, Slovinsko); v jiných právních úpravách je použitelnost omezena pouze na případy ujednání spotřebitelských smluv, která nebyla individuálně sjednána (Maďarsko, Polsko, Rumunsko, Slovensko, Chorvatsko). Zajímavou z tohoto hlediska může být otázka, jak je v jednotlivých státech vykládána skutečnost, že ujednání nebylo individuálně sjednáno, tj. možnost druhé strany ovlivnit obsah ujednání. Zdá se, že v Maďarsku se navíc zdůrazňuje, že ujednání musí být předem vypracováno podnikatelem.⁵⁷ Slovenská

Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9.

⁵³ Blíže viz jugoslávský federální zákon o závazcích *Zakon o obligacionim odnosima* [1978].

⁵⁴ Blíže viz DUDÁS, A. 6. Serbia, Croatia, Slovenia. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022, s. 310 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9.

⁵⁵ Blíže viz článek 296 odst. 3 chorvatského zákona o závazkových vztazích *Zakon o obveznim odnosima*.

⁵⁶ Blíže viz MENYHÁRD, A. 3. Hungary. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022, s. 298 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9.

⁵⁷ Blíže viz MENYHÁRD, A. 3. Hungary. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022, s. 298 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9.

úprava stanoví vyvratitelnou domněnku, že doložka nebyla individuálně sjednána; polská úprava a maďarská úprava fungují stejně.⁵⁸

Zdá se, že není jednotný ani přístup k výjimce uvedené v článku 4 odst. 2 směrnice o nepřiměřených ujednáních. Předmětná výjimka se v různých podobách objevuje v Polsku, České republice, Maďarsku a Chorvatsku. Za zmínku stojí formulace v Chorvatsku, kde jsou sice předmět smlouvy a cena obecně vyloučeny z přezkumu, ale judikatura a doktrína vykládají výjimku v souladu se zněním směrnice o nepřiměřených ujednáních.⁵⁹ Výjimka není obsažena ve slovinské právní úpravě, nicméně je prosazována vlivem judikatury.⁶⁰ V Rumunsku a Srbsku není výjimka upravena.

2.2.2 Podstata zneužití

Test zneužívajícího charakteru je v podstatě pokusem o překlad článku 3 odst. 1 směrnice o nepřiměřených ujednáních. Proto je ve většině států klíčovým bodem dobrá víra (Srbsko, Chorvatsko, Slovinsko, Maďarsko, Česká republika), v jiných státech zase dobré mravy (Polsko). Slovinská úprava tento test rozvádí a zmiňuje také kritérium spravedlnosti nebo přiměřeného očekávání.⁶¹ Jinde se podobné kritérium neobjevuje; postačuje pouhá značná nerovnováha nebo odchylka od zákonných ustanovení v neprospěch spotřebitele (Slovensko).⁶² Jak slovenský, tak slovinský zá-

⁵⁸ Blíže viz § 53 odst. 2 a 3 slovenského občanského zákoníku Občiansky zákonník; článek 385¹ odst. 3 a 4 polského občanského zákoníku Kodeks cywilny; a MENYHÁRD, A. 3. Hungary. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022, s. 298 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9.

⁵⁹ Blíže viz DUDÁS, A. 6. Serbia, Croatia, Slovenia. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022, s. 312 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9.

⁶⁰ Blíže viz DUDÁS, A. 6. Serbia, Croatia, Slovenia. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022, s. 313 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9.

⁶¹ Blíže viz DUDÁS, A. 6. Serbia, Croatia, Slovenia. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022, s. 313 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9.

⁶² Blíže viz § 52 odst. 2 a § 53 odst. 1 slovenského občanského zákoníku Občiansky zákonník.

kon jsou tedy v tomto ohledu vůči podnikatelům přísnější.⁶³ Pouze v některých státech zákon obsahuje okolnosti, které je potřeba zohlednit při rozhodování o zneužívajícím ujednání (Polsko, Maďarsko, Česká republika).

2.2.3 Zakázaná ujednání

Pokud jde o konkrétní zakázaná opatření, zákonodárci zvolili všechna řešení možné regulace – „černou listinu“ s ujednáními bez dalšího zakázanými (Slovensko), „šedou listinu“ s ujednáními, u nichž se zneužívající charakter předpokládá (Chorvatsko, Polsko, Rumunsko, Slovinsko), nebo jejich kombinaci (Srbsko, Maďarsko, Česká republika).

Inspirací pro seznam zakázaných ujednání byla příloha směrnice o nepřiměřených ujednáních. Zvláštní pozornost je možné věnovat přísným zákazům na Slovensku. Strany se zde nesmí odchýlit od právní úpravy v neprospěch spotřebitele.⁶⁴ Zjevně inspirován německou judikaturou je zákaz ujednání, která vyžadují, aby spotřebitel zaplatil za službu, jejíž poskytnutí dodavatelem není převážně v zájmu spotřebitele.⁶⁵ Jsou zde stanoveny i velikost písma, zákaz zajištění postoupením práva nebo zohlednění promlčecích lhůt z úřední povinnosti.⁶⁶ Zmínit můžeme také zákaz jakéhokoli omezení práva spotřebitele na náhradu škody nebo práva z vad (Česká republika).⁶⁷ Pouhá nejasnost ustanovení sama o sobě postačuje k tomu, aby ujednání bylo v Maďarsku považováno za zneužívající.⁶⁸

⁶³ Srovnej *Case of FV v. Nova Kreditna Banka Maribor d.d.* [2022-10-13]. Judgement of the Court of Justice of the European Union, 2022, C-405/21. Směrnice o nepřiměřených ujednáních nebrání úpravě, která umožňuje konstatovat zneužívající povahu smluvního ujednání, pokud způsobuje významnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran, které vyplývají z dané smlouvy, v neprospěch spotřebitele, avšak v takovém případě není zkoumán požadavek „poctivosti“ ve smyslu článku 3 odst. 1 této směrnice.

⁶⁴ Blíže viz § 52 odst. 2 slovenského občanského zákoníku *Občiansky zákonník*.

⁶⁵ Blíže viz § 53 odst. 4 písm. t) slovenského občanského zákoníku *Občiansky zákonník*.

⁶⁶ Srovnej HLUŠÁK, M. 7. Slovakia. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022, s. 314 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9.

⁶⁷ Blíže viz § 1814 odst. 1 písm. a) českého občanského zákoníku *Občanský zákoník*.

⁶⁸ Blíže viz MENYHÁRD, A. 3. Hungary. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022, s. 298 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9.

Národní zprávy ukázaly, že zákaz zneužívajících ujednání se projevil v praxi při řešení otázek úvěrů denominovaných v cizí měně (Maďarsko)⁶⁹ nebo bankovních poplatků (Česká republika).⁷⁰ Z judikatury Soudního dvora Evropské unie vyplývá, že zmíněné problémy se vyskytují v rozsáhlé míře i v Rumunsku nebo Polsku.⁷¹ Stejná právní otázka byla řešena také v Chorvatsku.⁷²

2.2.4 Právní následky

Srovnání neodhalilo žádný významný rozdíl v právních následcích zneužívajících ujednání. Doložky jsou neplatné nebo neexistují. Zákodníci se v různé míře snažili upravit v zákoně některé zvláštnosti – důraz na zachování zbytku smlouvy (Chorvatsko, Rumunsko, Polsko),⁷³ možnost dovolání se zneužívajícího ujednání spotřebitelem (Česká republika)⁷⁴ nebo skutečnost, že neplatnosti se lze dovolat pouze v zájmu spotřebitele (Maďarsko).⁷⁵ Spotřebitelé v Rumunsku mají v tomto ohledu silnější po-

⁶⁹ Blíže viz MENYHÁRD, A. 3. Hungary. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022, s. 298 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9.

⁷⁰ Blíže viz HULMÁK, M. 2. The Czech Republic. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022, s. 297 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9.

⁷¹ Blíže viz například *Case of Arkadiusz Szcześniak v. Bank M. SA* [2023-06-15]. Judgement of the Court of Justice of the European Union, 2023, C-520/21; a *Case of Ruxandra Paula Andriciuc and Others v. Banca Românească SA* [2017-09-20]. Judgement of the Court of Justice of the European Union, 2017, C-186/16.

⁷² Srovnej HULMÁK, M. *Kontrola cenových ujednání ve spotřebitelských smlouvách*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 90. Právní instituty. ISBN 978-80-7400-779-8.

⁷³ Blíže viz DUDÁS, A. 6. Serbia, Croatia, Slovenia. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022, s. 312 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9; VERESS, E. 5. Romania. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022, s. 305 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9; a TOMCZAK, T. 4. Poland. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022, s. 304 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9.

⁷⁴ Blíže viz § 1815 českého občanského zákoníku Občanský zákoník.

⁷⁵ Blíže viz MENYHÁRD, A. 3. Hungary. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022,

stavení, když se mohou rozhodnout vypovědět celou smlouvu pouze pro jedno zneužívající ujednání.⁷⁶ Další zvláštnosti dovozené judikaturou Soudního dvora Evropské unie, například pravidla pro použití dispoziitivní úpravy, však nejsou kodifikovány.⁷⁷

2.2.5 Role veřejného práva

Ačkoliv se pohybujeme v oblasti soukromého práva, ochrana spotřebitele a vymáhání zákazu zneužívajících ujednání nejsou ponechány pouze na něm. Ve většině srovnávaných jurisdikcí se nabízí i veřejnoprávní vymáhání zákazu zneužívajících ujednání, v některých případech dokonce s účinky vůči třetím osobám. Může se jednat o správní řízení (Česká republika, Polsko)⁷⁸ nebo o soudní řízení iniciované orgány veřejné moci (Maďarsko, Rumunsko).⁷⁹ Důležitou roli hrají též sdružení zřízená k ochraně zájmů spotřebitelů podle práva některého z členských států Evropského hospodářského prostoru. Zvláštní úpravu lze nalézt na Slovensku, kde zákonodárce výslovně rozšířil účinky incidenční kontroly na třetí osoby.⁸⁰ Ujednání, které bylo v konkrétním případě shledáno zneužívající-

s. 298 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9.

⁷⁶ Blíže viz VERESS, E. 5. Romania. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022, s. 305-306 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9.

⁷⁷ K tomu podrobněji viz blíže HULMÁK, M. The Consequences of Unfair Terms in Consumer Contracts. *The Lawyer Quarterly*. 2022, vol. 12, no. 1, s. 56 a násl. ISSN 1805-8396.

⁷⁸ Blíže viz § 7 a § 24 odst. 7 písm. d) českého zákona o ochraně spotřebitele Zákon o ochraně spotřebitele; a TOMCZAK, T. 4. Poland. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022, s. 304 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9.

⁷⁹ Blíže viz MENYHÁRD, A. 3. Hungary. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022, s. 299 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9; a VERESS, E. 5. Romania. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022, s. 306 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9.

⁸⁰ Blíže viz HLUŠÁK, M. 7. Slovakia. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022, s. 314 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9.

cím, by nemělo být použito ani ve vztahu ke všem ostatním spotřebitelům.

2.3 Zneužívající ujednání v ostatních případech

Ze srovnání je zřejmé, že ochrana proti zneužívajícím ujednáním se neomezuje pouze na spotřebitelské smlouvy. Historicky nebyla základem regulace zneužívajících ujednání potřeba ochrany spotřebitele, ale ochrana před používáním obchodních podmínek.

Přístupy se ve srovnávaných státech liší. Nejjednodušší je rozšířit aplikaci zákazu zneužívajících ujednání ve spotřebitelských smlouvách i na další případy. Příkladem takového přístupu je polská úprava.⁸¹ Jiným způsobem je samostatná úprava standardních podmínek, tj. smluvních podmínek předem připravených a používaných jednou ze stran pro opakované použití (Maďarsko, Rumunsko).⁸² V jiných případech je třeba zohlednit i vyjednávací pozici smluvních stran, například úprava adhezních smluv (Česká republika).⁸³

Ve srovnávaných zemích můžeme identifikovat některé zdroje takové úpravy – například německou úpravu překvapivých ujednání v § 305c německého občanského zákoníku Bürgerliches Gesetzbuch (Česká republika), úpravu adhezní smlouvy v quebeckém občanském zákoníku Code civil du Québec (Česká republika), italskou úpravu standardních podmínek v článku 1350 italského občanského zákoníku Codice civile a poža-

⁸¹ Blíže viz TOMCZAK, T. 4. Poland. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022, s. 302 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9. Vložením § 385⁵ do polského občanského zákoníku Kodeks cywilny došlo *de facto* k rozšíření pojmu spotřebitel, když se ustanovení k ochraně spotřebitele použijí i na fyzickou osobu, která uzavírá smlouvu v souvislosti s její podnikatelskou činností, jestliže je z obsahu smlouvy zřejmé, že přitom nejde o vlastní podnikání, zejména s ohledem na předmět podnikání evidovaný v evidenci podnikatelů.

⁸² Blíže viz MENYHÁRD, A. 3. Hungary. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022, s. 298 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9; a VERESS, E. 5. Romania. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022, s. 306 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9.

⁸³ Srovnej § 1798 českého občanského zákoníku Občanský zákoník.

davek písemné formy v určitých případech (Rumunsko).⁸⁴ Zřejmě s ohledem na historický vývoj jsme nezaznamenali převzetí německého modelu zákazu zneužívajících ujednání (§ 305 a § 310 německého občanského zákoníku Bürgerliches Gesetzbuch), tj. pouhé rozšíření úpravy standardních podmínek s určitými zvláštními pravidly i na spotřebitele.

I další příklady zakázaných ujednání mají původ v právní úpravě Evropské unie. Na prvním místě je potřeba zmínit směrnici Evropského parlamentu a Rady 2011/7/EU ze dne 16. 2. 2011 o postupu proti opožděným platbám v obchodních transakcích. Předmětná směrnice se objevuje v řadě národních zpráv (Česká republika, Slovensko, Rumunsko). Za zmínku zde stojí rumunská právní úprava, která s ohledem na uvedenou směrnici zakazuje k újmě věřitele řadu ujednání v obchodních vztazích, a to nejen ve standardních podmínkách, například vyloučení nároků na náhradu újmy přesahující úroky z prodlení.⁸⁵ Pokud jde o směrnici Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/633 ze dne 17. 4. 2019 o nekalých obchodních praktikách mezi podniky v zemědělském a potravinovém řetězci, není v jednotlivých zprávách většinou zmiňována. Důvodem může být skutečnost, že rozsah její regulace je omezen na konkrétní odvětví obchodu.

Závěr

Právní úprava zneužívajících ujednání má dnes v rámci zemí střední a východní Evropy často základ v úpravě směrnice o nepřiměřených ujednáních. Minimální standardy jsou v tomto ohledu unifikovány, což je dáno mnohdy i členstvím v Evropské unii. Úroveň ochrany se však ve svém důsledku liší, ať už s ohledem na vymezení působnosti právní úpravy (například vyloučení individuálních ujednání), charakter seznamu zakázaných ujednání („černý seznam“ versus „šedý seznam“) nebo konkrétní zakázaná ujednání (délku seznamu). Zákonná úprava vychází víceméně z textu směrnice o nepřiměřených ujednáních; kodifikování pravidel dovozených judikaturou Soudního dvora Evropské unie, například právní následky, není zřejmé.

⁸⁴ Blíže viz VERESS, E. 5. Romania. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022, s. 307 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9.

⁸⁵ Blíže viz VERESS, E. 5. Romania. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022, s. 308 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9.

Přestože jde o oblast soukromého práva, srovnání ukazuje rostoucí úlohu orgánů veřejné moci při prosazování ochrany před zneužívajícími ujednáními, a to jednak ukládáním sankcí ve správních řízeních, nebo možností iniciovat z moci úřední soudní ochranu.

Ze srovnání předmětné právní úpravy je však také zřejmé, že problematika zneužívajících ujednání se dnes neomezuje pouze na spotřebitelské smlouvy, ale obsahová kontrola smluvních ujednání probíhá i v jiných vztazích, často ve vazbě na standardní ujednání. Ve srovnávaných úpravách převažují v tomto ohledu samostatné úpravy, odlišné od úpravy spotřebitele. Izde se projevuje do určité míry vliv práva Evropské unie, zejména směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/7/EU ze dne 16. 2. 2011 o postupu proti opožděným platbám v obchodních transakcích.

Seznam bibliografických odkazů

A Constituição da República Portuguesa, de 1976, na redacção que lhe foi dada pela Lei Constitucional n.º 1/82 [Ústava Portugalska [1976], v revidovaném znění z roku 1982].

Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch [rakouský občanský zákoník, v platném znění].

BENÖHR, I. a H.-W. MICKLITZ. Consumer Protection and Human Rights. In: G. HOWELLS, I. RAMSAY, T. WILHELMSSON a D. KRAFT, eds. *Handbook of Research on International Consumer Law* [online]. 1st ed. Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2010, s. 18-46 [cit. 2023-05-29]. Research Handbooks in International Law. ISBN 978-1-84980-631-2. Dostupné z: <https://doi.org/10.4337/9781849806312.00007>.

Bürgerliches Gesetzbuch [německý občanský zákoník, v platném znění].

Burgerlijk Wetboek [nizozemský občanský zákoník, v platném znění].

CANARIS, C.-W. Wandlungen des Schuldvertragsrechts – Tendenzen zu seiner „Materialisierung“: AcP 200 (2000), S. 273-364. In: J. NEUNER a H. Ch. GRIGOLEIT, Hrsg. *Claus-Wilhelm Canaris: Gesammelte Schriften: Band III* [online]. 1. Aufl. Berlin; Boston: De Gruyter, 2012, s. 259-348 [cit. 2023-05-29]. ISBN 978-3-11-027403-5. Dostupné z: <https://doi.org/10.1515/9783110274035.2141>.

Case of Arkadiusz Szcześniak v. Bank M. SA [2023-06-15]. Judgement of the Court of Justice of the European Union, 2023, C-520/21.

Case of FV v. Nova Kreditna Banka Maribor d.d. [2022-10-13]. Judgement of the Court of Justice of the European Union, 2022, C-405/21.

Case of Juan Carlos Sánchez Morcillo and María del Carmen Abril García v. Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA [2014-07-17]. Judgement of the Court of Justice of the European Union, 2014, C-169/14.

Case of Ruxandra Paula Andriciuc and Others v. Banca Românească SA [2017-09-20]. Judgement of the Court of Justice of the European Union, 2017, C-186/16.

Code civil [francouzský občanský zákoník, v platném znění].

Code civil du Québec [quebecký občanský zákoník, v platném znění].

Code de la consommation [francouzský spotřebitelský zákoník, v platném znění].

Codice civile [italský občanský zákoník, v platném znění].

Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on Unfair Terms in Consumer Contracts. OJ EC L 95, 1993-04-21, s. 29-34.

Council Resolution of 14 April 1975 on a Preliminary Programme of the European Economic Community for a Consumer Protection and Information Policy. OJ EC C 92, 1975-04-25, s. 1-16.

Directive (EU) 2019/633 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on Unfair Trading Practices in Business-to-business Relationships in the Agricultural and Food Supply Chain. OJ EU L 111, 2019-04-25, s. 59-72.

Directive 2011/7/EU of the European Parliament and of the Council of 16 February 2011 on Combating Late Payment in Commercial Transactions. OJ EU L 48, 2011-02-23, s. 1-10.

DUDÁS, A. 6. Serbia, Croatia, Slovenia. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022, s. 309-313 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9.

Gesetz zur Regelung des Rechts der allgemeinen Geschäftsbedingungen [1976-12-09]. BGBl. I S. 3317.

GORLA, G. Standard Conditions and Form Contracts in Italian Law. *The American Journal of Comparative Law* [online]. 1962, vol. 11, no. 1,

- s. 1-20 [cit. 2023-05-29]. ISSN 2326-9197. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/838553>.
- HLUŠÁK, M. 7. Slovakia. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022, s. 313-315 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9.
- HULMÁK, M. 2. The Czech Republic. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022, s. 294-297 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9.
- HULMÁK, M. *Kontrola cenových ujednání ve spotřebitelských smlouvách*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2020. 300 s. Právní instituty. ISBN 978-80-7400-779-8.
- HULMÁK, M. The Consequences of Unfair Terms in Consumer Contracts. *The Lawyer Quarterly*. 2022, vol. 12, no. 1, s. 53-76. ISSN 1805-8396.
- HULMÁK, M., A. MENYHÁRD, T. TOMCZAK, E. VERESS, A. DUDÁS a M. HLUŠÁK. Unfair Terms. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022, s. 289-320 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9.
- KESSLER, F. Contracts of Adhesion – Some Thoughts about Freedom of Contract. *Columbia Law Review* [online]. 1943, vol. 43, no. 5, s. 629-642 [cit. 2023-05-29]. ISSN 1945-2268. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/1117230>.
- Kodeks cywilny* [polský občanský zákoník, v platném znění].
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r.* [Ústava Polska [1997]].
- Konsumentenschutzgesetz* [rakouský zákon o ochraně spotřebitele, v platném znění].
- La Constitución española de 1978* [Ústava Španělska [1978]].
- Latvijas Republikas Satversme, 1992. gada* [Ústava Lotyšska [1992]].
- Listina základních práv Evropské unie*.

- LLEWELLYN, K. N. What Price Contract? – An Essay in Perspective. *The Yale Law Journal* [online]. 1931, vol. 40, no. 5, s. 704-751 [cit. 2023-05-29]. ISSN 1939-8611. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/790659>.
- Loi n° 78-22 du 10 janvier 1978 relative à l'information et à la protection des consommateurs dans le domaine de certaines opérations de crédit* [1978-01-10]. Journal Officiel de la République Française, 1978, n° 0009.
- MENYHÁRD, A. 3. Hungary. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022, s. 297-300 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9.
- Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech* [1966].
- Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 5. 11. 2019, sp. zn. II. ÚS 2778/19.*
- Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 24. 1. 2020, sp. zn. II. ÚS 78/19.*
- NIGLIA, L. *The Transformation of Contract in Europe*. 1st ed. The Hague: Kluwer Law International, 2002. 235 s. ISBN 978-90-411-1895-0.
- Občanský zákoník* [český občanský zákoník, v platném znění].
- Občiansky zákonník* [slovenský občanský zákoník, v platném znění].
- Principles of European Contract Law (PECL)* [Principy evropského smluvního práva, v platném znění].
- Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law – Draft Common Frame of Reference (DCFR)* [Principy, definice a modelová pravidla evropského soukromého práva – Návrh společného referenčního rámce, v platném znění].
- RAISER, L. Vertragsfreiheit heute. *JuristenZeitung*. 1958, Jg. 13, Nr. 1, s. 1-8. ISSN 0022-6882.
- RAKOFF, T. D. Contracts of Adhesion: An Essay in Reconstruction. *Harvard Law Review* [online]. 1983, vol. 96, no. 6, s. 1173-1284 [cit. 2023-05-29]. ISSN 2161-976X. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/1341009>.

Restatement (Second) of Contracts [1979].

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 12. 12. 1923, sp. zn. Rv II 547/23.

TOMCZAK, T. 4. Poland. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022, s. 301-304 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9.

Unfair Contract Terms Act [1977].

Unfair Terms in Contracts Concluded with Consumers (Communication from the Commission) [1984-02-09]. COM (1984) 055 final.

United Nations Guidelines for Consumer Protection [1985].

Urteil des Bundesgerichtshofs [1971-02-24]. VIII ZR 22/70.

VERESS, E. 5. Romania. In: E. VERESS, ed. *Contract Law in East Central Europe* [online]. 1st ed. Miskolc; Budapest: Central European Academic Publishing, 2022, s. 305-309 [cit. 2023-05-29]. Legal Studies on Central Europe. ISBN 978-615-6474-11-7. Dostupné z: https://doi.org/10.54171/2022.ev.cliece_chapter9.

Zakon o obligacionim odnosima [jugoslávský federální zákon o závazcích, 1978].

Zakon o obveznim odnosima [chorvatský zákon o závazkových vztazích, v platném znění].

Zákon o ochraně spotřebitele [český zákon o ochraně spotřebitele, v platném znění].

Doc. JUDr. Milan Hulmák, Ph.D.

Právnická fakulta
Univerzita Palackého v Olomouci
Třída 17. listopadu 8
771 11 Olomouc
Česká republika
milan.hulmak@upol.cz

 <https://orcid.org/0000-0002-6361-1162>

